

Pázmány Péter Katolikus Egyetem

Hittudományi Kar

Doktori Iskola

Josef Schmid: Das Evangelium nach Lukas

Jesu Predigt und Verwerfung in Nazareth

Lk 4,16-30;

Részlet a Lukács evangéliumához 1955-ben írt kommentárból

Fordította: Bákonyi János

Konzulens: Dr. Kocsis Imre

Budapest, 2023

Jézus beszéde és kiűzése Názáretben

4 16-30 (lásd Mt 13, 53-58; Mk 6, 1-6a; Jn 4, 44)

¹⁶Amikor Názáretbe ért, ahol nevelkedett, szombaton szokása szerint bement a zsinagógába, és felolvasásra jelentkezett. ¹⁷Izajás próféta könyvét adták neki oda. Széjbontotta a tekercset, és épp azon a helyen, ahol ez volt írva: ¹⁸„Az Úr Lelke van rajtam, azért kent fel engem, hogy örömhírt vigyek a szegényeknek. Elküldött, hogy hirdessem a foglyoknak a szabadulást, a vakoknak a látást, hogy ¹⁹és hirdessem az Úr kegyelmének esztendejét.” (Iz 61, 1; 58, 6).²⁰ Összetekerte az Írást, átadta a szolgának és leült. A zsinagógában minden szem rá szegeződött. ²¹S elkezdte beszédét: „Ma beteljesedett az Írás, amit az imént hallottatok.” ²²Mindenki helyeselt neki, és csodálkozott a fönséges szavakon, amelyek ajkáról fakadtak. „De hát nem József fia?” – kérdezték. ²³Így szólt hát hozzájuk: „Biztosan ezt a mondást szegezitek majd nekem: Orvos, magadat gyógyítsd! A nagy tetteket, amelyeket – mint hallottuk – Kafarnaumban végbevittél, vidd végbe itt, a hazádban is!” ²⁴Majd így folytatta: „Bizony mondom nektek, hogy egy prófétát sem látnak szívesen a saját hazájában. ²⁵S igazán mondom nektek, sok özvegy élt Izraelben Illés idejében, amikor az ég három évre és hat hónapra bezárult, úgyhogy nagy éhínség támadt az egész földön. ²⁶De közülük egyikhez sem kapott Illés küldetést, csak a szidóni Száreptában élő özvegyasszonyhoz. (lásd 1 Kir 17,9) ²⁷Ugyanígy Elizeus próféta korában is sok leprás élt Izraelben, s egyikük sem tisztult meg, csak a szír Naamán.” (lásd 2 Kir 5,14). ²⁸Ezt hallva mind haragra gerjedtek a zsinagógában. ²⁹Felpattantak, kiűzték a városon kívülre, és fölvezették arra a hegyre, amelyen városuk épült, a szakadék szélére, hogy letaszítsák. ³⁰De ő áthaladt köztük és eltávozott.

Márk a galileai fejezet kezdő eseményeként írja le az első tanítványok elhívását (1, 16-20). Lukács erről csak később (5, 1-11), egy másik forrás után számol be. Lukács evangélista itt viszont Jézus szülővárosában történő beszédét és a legszűkebb honfitársai általi kiűzését helyezi előtérbe - elébe sietve a kronológiai sorrendnek –, s ezt a 4, 23 bizonyítja. Ennek az eljárásnak az oka világos. Először: ez a jelenet lényeges kiegészítésként szolgál Mk 1, 14 evangéliumához, ezáltal egy szemléletes „programszerű” képet ad Jézus beszédmódjáról. Ezzel egyidejűleg viszont „egy tipikus esemény kerül előtérbe: mert ami Jézus szülővárosában történik, az tulajdonképpen az Ő sorsának előjátéka” (Klostermann). Az igazi ok viszont, amelyből Lukács ezt a részt Jézus nyilvános működésének kezdetére helyezte, valószínűleg a 18. versben rejlik.

Az Izajás próféta könyvéből vett idézetet Jézus nyilvános működésének egyik címeiként is értelmezhetjük. A názáreti zsinagógában történt felolvasás bevezetésével létrejövő anakronizmust Lukács evangélista a 14 b-15. versek révén kissé mérsékelte. Nem egy forrástól való függőség határozta meg a galileai fejezetben ennek a résznek a hangsúlyosságát, hanem az evangélista saját írói szándéka. Márk erről az eseményről (Mk 6, 1-6,) egy sokkal későbbi helyen tudósít, Lukács evangélistánál ez az esemény az idevonatkozó helyen (8, 56) kimaradt. A rész nyilvánvalóan egy Márk evangélistától független átörökítésből származik, a Lukács evangélista által leírt formában azonban nehezen lehet egy történelmi egységként nézni. Bár nincs rendelkezésre álló ok arra vonatkozóan, hogy Jézus zsinagógai beszéde (17-21. versek) történelmi szempontból megalapozatlan lenne csupán azért, mert Márk evangélista párhuzamos tudósítása annak tartalmáról semmit sem közöl. De a 24. és 25-27. versek kapcsolata mind egymással, mind a megelőzővel elháríthatatlan nehézségeket okoz. Hogy Jézus a 24. versben egy közmondás formájában kifejezett kifogásra ismét ellenvetéssel válaszol, bár megfelel rabbinikus vitamódszernek is, és úgy tűnik, hogy a 24. vers tartalmát tekintve is találó válasz a 23. versre. Ami viszont ebben zavaró, az az, hogy mindkét közmondás Jézus szájából hangzik el, és hogy a második mégis egy új megkezdési formulával van bevezetve, mint ahogyan ezt Lukács evangélista szívesen alkalmazza. Éppúgy zavaróan hat, hogy a 25-27. versekben található kijelentések is közvetlenül a 24. után ismét egy sajátos bevezetési formulát tartalmaz.

Ezen kívül a 25-27 versek sokkal jobban kapcsolódnának a 23. vershez. A 24. vers tehát zavarja az összefüggést, és ez azt jelenti, hogy csak Lukács evangélista tette erre a helyre, s bár Mk 6, 4 befolyása alatt, de aligha Márk evangéliumából. Ezt bizonyítja az annak szövegétől eltérő nyelvi forma, és az Ámen, (Valóban), mely Márknál hiányzott, Lukács pedig többnyire kerülte. De a 23. és 25-27. versek közötti összefüggés sem lehet eredeti, mert az adott ellentét (23. versben, Jézus szülővárosa és Galilea egyéb helyei között, a 25-27 versekben Izrael és a pogányok között) nem ugyanaz. A 25-27. versek történetiség ellen nem emelhető nyomós kifogás; hiszen még az sem igazán helyes, hogy a pogánymisszióra való áttérés már a láthatáron van. (13, 29 = Mt 8, 11)

Azonkívül ennek az igének a történelmi indítékát már nem ismerjük.

16 „Ahol nevelkedett” visszautal a 2, 51 részre, és előkészíti a 24. verset. „Szokása szerint” (vesd össze 15. vers) Jézus szülővárosában is elment a zsinagógába a szombati istentiszteletre, és mint mindenhol (vö Mk 1, 21), itt is kihasználta az alkalmat az evangélium hirdetésére. Mivel a zsinagógában az istentiszteleten az Isten igéjének nem volt hivatalos kinyilatkoztatója, hanem

minden felnőtt férfi izraelita felolvashatta az írást és magyarázatot fűzhetett hozzá, Jézus beszélhetett ezen az alkalmon az összegyűlt néphez. Az írás felolvasása állva történt, mellyel az Isten ígéje előtti tiszteletet fejezték ki (vö MTörv 5, 28), az azt követő prédikációs értelmezést viszont ülve (vö 20. vers és Mt 5, 1).

17 Amikor Jézusnak odaadták a „könyvet”, azaz az egyik végén egy rúd köré felcsavart tekercset, melyen Izajás próféta héber nyelvű szövege olvasható, a törvény felolvasása nyilvánvalóan már megtörtént. Lukács bizonyára nem azt akarja mondani, hogy a tekercs szétbontásánál Jézus keresgélés nélkül belebotlott az Iz 61, 1f részbe, hanem hogy Jézus hosszú keresgélés nélkül találta meg azt a helyet, amire eleve gondolt. „Véletlen” csupán annyi volt, hogy odaadták neki Izajás próféta könyvét. Ebből csak az következik, hogy Jézus idejében a szentleckéknek a szombatokra és ünnepnapokra vonatkozó szilárd rendje még nem létezett, csak később lett kimutatható.

18 f Lukács az LXX (Septuaginta – az Ószövetség görög fordítása) után szabadon idézi a rész szövegét, miközben a zsinagógai istentiszteletnél a szöveget héberül kellett felolvasni és arámi nyelvre kellett fordítani. Vitatott, hogy „örömhírt vigyek a szegényeknek” az előtte olvasható „azért kent fel engem” részhez tartozik-e, vagy pedig az utána álló „elküldött” részhez. A fordításban meglévő szöveghatárolás megfelel az LXX-nek, amelyet Lukács idézett. Minthogy az idézet az összefüggés alapján Jézus nyilvános működésének kezdetére vonatkozik, - amelyet megkeresztelkedése készített elő -, így a felkenéssel a „tisztség átvitelét” kell érteni. A Szentlélek fogadásával a felruházást erre a tisztségre. Lehet, hogy Lukács már nem tett különbséget a felkenés és a Szentlélek fogadása között, hanem küldést a Szentlélekkel történő felkenésként értette (vö ApCsel 10, 38: „Miképp kente fel az Isten a názáreti Jézust Szentlélekkel és hatalommal). A szöveg: „szabadon bocsássam az elnyomottakat” az Iz 58, 6 -ból került beillesztésre. Kimaradtak – és ez nem véletlen; lásd Márknál az eltérést: Isten országa – a rész végén található szavak: „Mert a bosszú napja volt a szívemben, s elérkezett megtorlásom esztendeje.”. Erre nem is hivatkozik Jézus válaszában a bebörtönzött Keresztelő tudakozódására (7, 22 = Mt 11, 5). Ez a rész a prófétánál az Isten szolgájára vonatkozik, aki Isten által felhatalmazottnak és kijelöltnek tudja magát (= felkent), „egy isteni kegyelmi évet” (így szól a héber szöveg) hirdet, Evangéliumot hirdet minden szegénynek (vö Mt 5, 3), üldözötteknek és szenvedőnek. Az „Evangélium” kifejezésnek és fogalomnak itt megvan az alapja. A helyzet, amelyben Jézus Izajás próféta szavait idézi, elősegíti az evangélium szellemi-szimbolikus jelentését. A próféta ellenben a babilóniai fogságból való kiszabadításra és a testi nyomorúságra gondol. Az utóbbit Jézus a saját gyógyító csodáival enyhítette (vö 7, 22),

alapvető megszüntetése viszont nem az ő küldetése és célja volt. A „kegyelem esztendeje” Jézus beszédében az Ő nyilvános fellépésével kezdődő üdvösség idejét jelenti. Jézus nyilvános működésének idejét ezért nem lehet egy naptári évre fordítani.

20 Miközben Jézus a próféta írását ismét összetekerte, és visszaadta a szolgának, és leült prédikálni, egy feszültséggel töltött szünet támadt. A zsinagógában minden szem várakozásteljesen rá szegeződött. Lukács evangélista csak mellékesnek tekinti, hogy eközben a legtöbb hallgatónak érthetetlen héber szöveg arámi nyelven hangzik.

21 Az Izajás próféta könyvéből idézett részt a rabbik nem a messiásra vonatkoztatták, hanem magára a prófétára. Ezért csenghetett a Jézus által mondott követelésük a hallgatóságnak újnak és meg nem hallottnak. Jézus beszédének egész tartalmát Lukács egyetlen egy mondatban közli: a felolvasott Írás Jézus révén beteljesedett. Ő az isteni kegyelem esztendejének, az üdvösség idejének felkent Kinyilatkoztatója. Ez beteljesedik azzal, hogy a Jézus által kimondott Ige eljut a hallgatósághoz.

22 A hallgatóságban a beszéd hatása ellentmondásos. A szavak tetszést és elismerő csodálkozást váltanak ki. Édesnek tűnnek a füleknek, mert minden istenfélő zsidó imaóhaját fejezik ki: „Felemeli a ti Istenetek királyi uralmát a ti életetekben a Messiás által, Dávid Fia által”. A beszélő személye miatt viszont ellentmondásra ingerelnek, mert alacsonyabb, átlagos származása mindannyiuk előtt ismert. „Úgy tűnik, hogy a közöttük lévő szónok nem felel meg az üzenetnek” (Dalman). Itt Lukács tudósítása egybevágh Márk (6, 3) és Máté (13, 55) tudósításával, ha csak abból kiindulva is, amikor Lukács szerint Jézus honfitársai nemcsak Jézus személyén botránkoznak meg, hanem elsősorban a beszéd tartalom miatt, a jogosultság miatt, amit ebben megállapít, és az agresszív hangnem miatt. A végső hatás viszont ugyanaz, amellyel Jeremiás (11, 21) az anatóli honfitársainál találkozott. Ők ugyanis hiányolják a bizonyítékot, amely feljogosít az ilyen fellépésre.

23 Miközben Mk 6, 2 résznél a názáretiek azokról a csodákról beszélnek, amit Jézus máshol tett, Lukácsnál mindez Jézus saját szájából hangzik el. Az ironikus közmondásnak, amelyet Jézus elsőként idéz, számos párhuzama van mind a rabbinikai („Orvos, gyógyítsd a saját bénaságodat!”), mind a görög és római irodalomban. A szóban forgó összefüggésnek csak akkor lehet értelme, ha Jézus csodálatos erejét nem csupán idegen helyeken bizonyítja, hanem mindenekelőtt otthon is, és Názáretben megindokolja a kimondott jogosultságot. Nem arról van szó, hogy a názáretiek büszkék a honfitársukra, Kafarnaumra pedig féltékenyek, hanem elutasítóak és szkeptikusak vele szemben (24. vers). A 23. b vers tehát megmagyarázza a 23.a

verset. Ebből szintén világossá válik, hogy ez az esemény lényegesen későbbi időre esik, mert Jézus tetteinek híre már elterjedt. Kafarnaum itt is Jézus sok csodatevésének helyszínéeként jelenik meg (Mk 1, 21-45; Lk 10, 15 = Mt 11,23).

24 Jézus az egyik közmondással kifejezi a názáretiek gondolatát, egy másikkal (= Mk 6, 4) pedig megnevezi az okot, hogy miért nem tudja a kívánságukat teljesíteni: osztja a szokványos próféta sorsot, amely szerint a próféta saját hazájában semmit sem ér. Ha Ő minden oldalról ellenséges érzületű és megvető elutasítással találkozik, nem „tud” csodákat tenni (vö Mk 6, 5). Jézus itt is és mindig elutasítja, hogy messiási jogosultságát egy jellel igazolja. Hiszen az a hit nem igazi hit, ha jelet követel. Jézus 24. versben elhangzott mondatával a légkör, amely már eddig is ellentmondásos volt, Jézussal szemben ellenségessé vált.

25/27 A két nagy ótestamentumi próféta működéséről szóló példák, amelyekkel Jézus saját viselkedését megindokolta, a szakadékot még tovább mélyítik. Nem az a céljuk, hogy a 24. versben olvasható kijelentést bebizonyítsák, mely szerint senki sem lehet próféta saját hazájában, hanem hogy megmutassák, Jézus működése az idegenek javára válhat, nem pedig saját honfitársai javára. A történet azt bizonyítja, hogy már az ótestamentumi próféták is előnybe részesítették az idegeneket, és egy próféta mindig Isten utasítása által cselekszik. Isten ellenére senkinek sincs törvényes joga érvényesen cselekedni. Isten az Ő üdvözítő uralmában szabad. Az ünnepélyes bevezetés: „Bizony mondom nektek” nem a két említett történeti tény, mint olyat bizonygatja, hanem a bennük kifejezésre jutó isteni törvényt. A 3,5 éven keresztül tartó eső nélküli időszak, amelyről a 25. vers szól (éppúgy Jak 5, 7 levelében), - miközben a 1Kir 18, 1 részben az aszály a harmadik évet nem élte túl, - bizonyára kerek számként érthető, hiszen ez gyakori a rabbinikus irodalomban (vö Dán 7, 25). A szobán forgó összefüggés alapján a két példa csak úgy vonatkozhat Jézusra, hogy az ő csodatevésében is a szülővárosnak le kell maradni az idegenek mögött, mert ez az Isten akarata. Azonkívül a megelőzőkkel szemben egy új gondolatot hoznak, a szabad isteni kegyelem választásának gondolatát, mellyel szemben a rokoni és honfitársi kapcsolatok jelentéktelenek (vö Mk 3, 31-35).

28 A hallgatóság ellenséges hangulata valóságos dühkitöréssé fokozódik. A próféta, aki a szülővárosáért semmit sem akar tenni, és egy idegen javára megvonja városától a jócselekedeteit, nem tartozik hozzájuk. Kitaszítják a városból, sőt meg is akarják ölni; mert egy próféta, aki jellel nem igazolja magát, 5 Móz 13, 2 szerint megérdemli a halált. Názáret kitagadja prófétáját, igen kitagadja a Messiását. A „hegyet”, amelyről a názáretiek Jézust le akarják taszítani, nem lehet a „városuk” fekvésének pontos leírásaként tekinteni. A „város” a valóságban egy jelentéktelen falu lehetett. Názáret az alsó-galileai hegyvidék egyik katlanjában

fekszik, egy kelet-nyugati irányuló magasabb hegyvonulat lejtőjénél kerül el. A város északkeletre található Jezréel síkságától, északon egy 200 méter magasságú hegygerinc választja el a csak 6 kilométerre lévő Sepphoris városától. A Lukács evangélista által említett helyet a „letaszítás hegy” -ét (Dschebel el-kafze) a későbbi (a 9. évszázad kezdetétől kimutatható) hagyomány Názárettől három kilométerre délkeletre, meredeken nyugat felé helyezi.

30 A názáretiek döntésének kivitelezésére nem kerül sor. Jézus elkerüli az erőszakukat (vö Jn 7, 30. 45; 8, 59). Csodára itt nem lehet gondolni, mert Jézus csodatévő hatalmát saját magára sohasem alkalmazta (vö Mt 26, 52-54). A názáretiek is a tőlük korábban megtagadott jelet most mégis más formában kapják meg. Az evangélista gondolata nyilvánvaló: senki sem tehet Jézussal semmit, mert még nem érkezett el az ideje. Jézus hátat fordít a szülővárosának. Miután a názáretiek eldobták Őt, Jézus is elvetette őket. Az evangéliumokban nincs szó arról, hogy Jézus másodszor is megjelent volna Názárettben.

A zsidó zsinagóga

A zsinagóga a késői zsidóság számára az ima és a vallási tanítás tulajdonképpeni helye volt. A jeruzsálemi templom, amely mellett nem létezhetett más a „szent város” -on kívül, a zsidóság vallási központját képezte (vö 2, 41), de csak a Jeruzsálemben és a környéken élőknek volt mindig elérhető. A messze, nevezetesen a távoli diaszpórában élőknek meg kellett elégedniük a nagy ünnepekre (vö 2, 41) történő zarándoklatokkal. A zsinagóga létesítése ezért valódi vallási szükségszerűség volt, és vallástörténeti jelentőségét nem könnyű túlértékelni. Léte az írástudás mellett mindenekelőtt abban segített, hogy a zsidóság a templom és az áldozati kultusz, továbbá a zárt nemzetiség lerombolása után is megőrizte vallását és népként való fennmaradását.

A zsinagóga eredete ismeretlen. Egy lehetséges nézet szerint a babilóniai fogság egy alkotása, amelyet a palesztiniába hazatérők a templom újjáépítése ellenére megtartottak. Eszerint az áldozat nélküli időben mindenekelőtt a templom pótlására szolgált. A zsinagógai istentisztelet, amely felolvasásból, prédikálásból és imádkozásból állt, a vallástörténelemben az első áldozat nélküli istentisztelet. Egy másik nézet szerint a templomközeli diaszpórában élő kifosztott zsidóság alkotása, amely aztán a palesztinai bevonulás után is megmaradt. Az mindenesetre tény, hogy Palesztinában való létezése Ezdrás idejében nem igazolható. A legrégebb bizonyoságok a zsinagóga meglétére Egyiptomból III. Ptolemaiosz kori időből (247-221)

származnak (vö ApCsel 9, 20; 13, 5. 14; 14, 1; 15, 21; 16, 13; 17, 1. 10. 17; 18, 4. 19. 26). Elterjedt neve „Gyülekezet háza” (= συναγωγή) vagy (a hellén diaszpórában élő zsidóknál megszokott) „Imaház” (= προσευχή, vö ApCsel 16, 13). Palesztina minden városában, de kisebb helyeken is, mint például Názáretben (vö Mt 9, 35; Mk 1,39; Lk 4, 15), található volt legalább egy zsinagóga. Még Jeruzsálemben, a templom városában is több létezik (vö ApCsel 24, 12; ApCsel 6, 9). Ez a tény már egyedül is nyilvánvalóvá teszi a zsinagóga intézményének jelentőségét. A zsinagóga a nép számára a vallási képzésük tulajdonképpeni helye volt, hiszen számukra a rabbik tanítói házai nem voltak elérhetőek. Gyakran törvényházként is szolgált (vö Mk 13, 9; Mt 23. 34; ApCsel 22, 19; 26, 11; 2 Kor 11, 24; vö Lk 6, 22), amely a zsidóságban a vallás és jog közötti szoros összefüggésből érthető. És végül az evangélium úttörője, a keresztény vallás úttörője is lett.

Minden egyes zsinagógában a fő berendezési tárgyak – eltekintve a hallgatóság ülőhelyeitől – a tekerésre írt szent írások, a megőrzésükre szolgáló ládák (a Tóraláda, amelyet kiegészítő darabnak gondoltak a templomban található Szövetség ládájához), és egy pulpitussal ellátott „színpad”, egy fából készült pódium a felolvasó és a prédikáló számára. Az istentisztelet vezetéséért a zsinagóga elöljárója (vö Mk 5, 22; Lk 13, 14; ApCsel 13, 15; 18, 8.17.) volt felelős. Ő határozta meg, hogy ki olvassa fel az írást, ki az imát, és ő kérte fel prédikációra a megfelelő személyt (vö ApCsel 13, 15). A zsinagógaszolga feladata volt a szentírások előhozása és elrakása. Ők ketten voltak az egyedüli zsinagógai tisztviselők. Az újszövetség idejében az istentisztelet segítői a közösség tagjai voltak, ezért Jézus is mindenhol magához ragadhatta a szót, és a zsinagógai szolgálatot kihasználhatta az Evangélium hirdetésére (éppúgy, mint Jézus után Pál apostol; vö ApCsel 13, 15. 42. 44; 17, 21; 18, 4).

A minden szombat és ünnepnapok délelőttjein lévő zsinagógai istentisztelet egy áldozat nélküli ige-istentisztelet, melynek lényege a tanítás volt. A rabbik mindenekelőtt ennek köszönhetik nagy befolyásukat a népre, amely őket hovatovább a nép lelki vetőivé tette. Az istentisztelet első részét az imák képezték. Az egy és igaz Istenben vetett hit beismeréseként minden reggel és este először a Schema, „Halld meg, Izráel” (5 Móz 6, 4-9; 11, 13-21; 4 Móz 15, 37-41) imát mondták el a zsidó férfiak. Szintén minden nap imádkozták a 18-imát (Tephilla), amely 18 áldásból vagy Istent dicsőítő imából áll. Amíg ezt az imát minden zsidó, nők, gyerekek, rabszolgák is naponta háromszor imádkozták, az istentiszteleten csak az első három és a három utolsó ima hangzott el. A kihagyott helyeken a szombat, vagy ünnepnapokon szokásos imákat imádkozták. A legutolsó ima előtt a templomi istentiszteletből átvett „papi áldás” (4 Móz 6, 24-26; vö fenn 1, 22) hangzott el. Ezt az imarészt, amely az istentiszteletnek a liturgiai

jellegzetességét kölcsönözte, egy tanulságosabb és egyben a legfontosabb rész követte, nevezetesen az írás felolvasása és az azt követő prédikáció. A felolvasás a Tóra (Mózes 5 könyvéből egy olvasmány) egy fejezetéből és a próféták könyvéből (az ótestamentum prófétáinak könyvéből: Józsuétól a Királyok második könyvéig, és voltaképpen a próféták könyvéből, Dániel kivételével) állt. A babilóniai fogság idejétől a palesztinai zsidók anyanyelve, a héber nyelv kihalt, ezért a hallgatóságnak arámi nyelvre kellett lefordítani a számukra érthetetlen írásrészleteket. Ebből az következik, hogyha egy szónok rendelkezett a megfelelő képességekkel, a felolvasott íráshoz prédikációt fűzhetett. Erre vonatkozóan nem volt előírás, minden felnőtt izraelita férfi magához ragadhatta a szót.